

Oryantalizm ve öz-oryantalizmin kısılcacında mülteci krizi

Refugee crisis in the grip of orientalism and self-orientalism

Deniz ALCA

Karabük Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi
Bölümü, Karabük, Türkiye

öz

Bu makalenin amacı II. Dünya savaşından bu yana görülmemiş bir göç dalgası ve insan hareketliliğine sebep olan gelişmelerin siyasal alana etkilerinin incelenmesidir. Çalışmanın ana eksen mülteci meselesi etrafında kurulacaktır. İddiamıza göre, yoğun insan hareketliliği ve göç dalgasının, siyasal alana ve güncel politikalara yansıyan en belirgin etkisi ciddi bir yabancı düşmanlığı (zenofobi) ve özellikle Batılı toplumlarda yükselen yeni bir tür ırkçılık şeklinde kendini gösteren “Ortadoğulu Müslüman” karşıtlığıdır.

Bu belirlemeler ışığında yaşanan insani krizin siyasal boyutları, özellikle kimlik inşası teması etrafında iki ana, altı alt kısımda incelenecektir.

Birinci kısımda, Batıdaki Doğu, ikinci kısımda ise Doğudaki Doğu mültecinin, basında, sinemada, edebiyatta, siyasal retorikte, toplumsal dilde temsili üzerinden eleştirel söylem analizi ve hermenötik yöntemleri kullanarak analiz edilecektir.

İkinci bölümde ise Doğunun kendi kimliğinin Batı merkezli yeniden inşasına nasıl söylemsel bir katkı sunduğu anlatılacaktır. Özellikle mültecilerin kendi sorunlarına dair açıklamaları ve Doğulu ülkelerin basın yayın organlarında mülteciye bakış ve kriz sürecine yaklaşım yorumsamacı bir yöntemle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: göç, neo-oryantalizm, oryantalizm, mülteci, öz-oryantalizm

JEL Kodları: F22, J18, J24, Z1

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine the effects of a migration wave that has not been seen since World War II and the developments that cause human mobility in the political field.

The central axis of the study will be established around the refugee issue. According to our claim, the most apparent effect of the intense human mobility and migration wave, which is reflected in the political field and current politics, is serious xenophobia and opposition to “Middle Eastern Muslims,” which manifests itself in the form of a new type of racism, especially in Western societies.

In the light of these determinations, the political dimensions of the humanitarian crisis will be examined in two primary and six subsections, especially around the theme of identity construction.

In the first part, the East in the West, and in the second part, the East in the East will be analyzed through the representation of the refugee in the press, cinema, literature, political rhetoric, and social language, using critical discourse analysis and hermeneutic methods.

The second part will explain how the East makes a discursive contribution to the West-centered reconstruction of its own identity. In particular, the explanations of refugees about their own problems and the approach to the refugee and crisis process in the media organs of Eastern countries will be examined with a hermeneutic method.

Keywords: Migration, neo-orientalism, orientalism, refugee, self-orientalism

JEL Codes: F22, J18, J24, Z1

Geliş Tarihi/Received: October 25, 2021

Kabul Tarihi/Accepted: March 18, 2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Deniz Alca

E-mail: denizalca@karabuk.edu.tr

Cite this article as: Alca, D. (2022).

Refugee crisis in the grip of orientalism and self-orientalism. *Trends in Business and Economics*, 36(2), 215-223.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Bu makalenin amacı uluslararası kamuoyuna “Arap Baharı” adıyla duyurulan, Ortadoğu Coğrafyasında sivil inisiyatifin gelişimine bir işaret, bir modernleşme dalgası olarak, özellikle Batı’da coşkuyla karşılanan, ancak çok kısa bir sürede çöken devletler ve siyasal ve iktisadi istikrarsızlıkla beslenerek II. Dünya savaşından bu yana görülmemiş bir göç dalgası ve insan hareketliliğine sebep olan gelişmelerin siyasal olana etkilerinin incelenmesidir. Bu çalışmada ana eksen mülteci meselesi etrafında kurulacaktır. Makalede Yöntem olarak eleştirel söylem analizi ve hermenötik kullanılacaktır.

Hem doğu ve hem de Batıda bu yoğun insan hareketliliğinin ciddi bir kriz yarattığı ortadadır. Hem toplumsal hem iktisadi hem de politik boyutlarıyla bütüncül bir insani krize dönüşen Ortadoğulu mülteciler meselesi, makalenin ana eksenini doğrultusunda, çalışmada siyasal olana etkisi bağlamında ele alınacaktır. Yoğun insan hareketliliği ve göç dalgasının, siyasal alana ve güncel politikalara yansıyan en belirgin etkisi ciddi bir yabancı düşmanlığı (zenofobi) ve özellikle Batılı toplumlarda yükselen yeni bir tür ırkçılık şeklinde kendini gösteren “Ortadoğulu Müslüman” karşıtlığıdır.

İddiamıza göre yaygın kabulün aksine zenofobiye sebep olan yoğun göç dalgası değil Avrupa Birliği Ülkeleri başta olmak üzere, Batılı toplumlarda yaşanan “kimlik” krizidir. Özellikle Sovyetler Birliğinin çözülüşü ve Doğu Blok’unun yıkılışının ardından Batı Avrupa ve ABD başta olmak üzere yaşanan kimlik krizi ve yeni bir “biz” inşa etme sürecinde Doğu’yu ve Doğulu’yu (ister göçsün ister ülkesinde kalsın) “düşman,” öteki olarak yeniden üretme politikası yaşanan insani krizin siyasi boyutunun daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Şahit olduğumuz şey, tüm siyasi manzarayı sarsan ve sosyal ve siyasi hareketleri yeni bir fay hattı boyunca yeniden hizalayan tektonik bir harekettir. Bu yeni fay hattında kültür, aidiyet ve başkalık sorularının merkezinde, toplumsalın ontolojisi kültürleşmiştir (Januzi, 2019). Esasında, bir önceki dönemin kimlik temsiline baktığımızda da Avrupa’nın sekülerleştirici, cehaletin yüceltilmesine karşı duran, normatif bir fikir ve estetik bir teşvik unsuru olarak kendini kurduğunu görürüz. Rönesans ve aydınlanmanın doğurduğu fikirler; Hristiyan hümanizmi ve ulus-devlet, Avrupa’ya kendi kimliğini kazandırmıştı. Bu büyük evrensel hareketlerin birleştirici fikirleri nihai olarak etno-kültürcülüğün kuvvetlenmesine yol açtı ve çeşitlilik ancak ulusal kültürlerin özgünlüğü bağlamında gerçekleştirilirse hoş görülür hale geldi (Delanty, 2004, s. 122-123). Bu varoluşsal kültürleşme sürecinde, asıl “tehlike yaratan noktaysa, kültürel kimliğin politik kimlikle olan ilişkisidir” (Delanty, 2004, s.20).

Göç karşıtı söylemle kurulan dilde, söylemi kuran coğrafyalarda iki “Öteki” den bahsedebilir. Birincisi İslam ve Müslümanlar, ikincisi Afrika ve Afrikalı vahşiler. Baktığımızda bu iki “öteki” hakkında ileri sürülen fikirler, aslında sıradan Oryantalist ve ırkçı önyargılardan pek farklı değildir. Bu söylemde İslam, kadınlara karşı ayrımcılığa, laikleşmenin reddine, inanmayanlara zarar vermeye ve savaş çığırkanlığına eşittir (Dobos, 2020). Bu temsil ağırlıklı olarak Orta Doğulu Mültecilerin kimlik çerçevesini oluşturur. Afrikalılarla ilgili fikirlerse genellikle onlardan Müslüman olarak beklenenlerle başlar. Ancak, bu söylemde Afrikalılar ek niteliklere de sahiptir: koyu tenleri, doğayla olan bağları ve şiddetli “orman hukuku” etrafında betimlenen sosyal yapıları nedeniyle Avrupa uygarlığına mutlak muhalefet sayılmak gibi. Bu nedenle Afrikalılar daimî vahşilerdir, soylu vahşiler ve soylu olmayan vahşiler olarak ikiye ayrılabilirler.

Soylu vahşiler yalnızca Afrika’da kalan ve Avrupa’ya göç etmeyenlerdir (Dobos, 2020).

Neredeyse 11 Eylül’den bu yana, yani henüz Orta Doğu Coğrafyası iç savaşlara sürüklenmeden önce başlayan bu Orta Doğulu Müslüman eşittir terörist algısı, 2011’den bu yana durulmayan göç dalgasıyla beraber Batı’da neo-oryantalist söylemi beslemektedir. Bunun yanında Küreselleşmenin homojenleştirici ve kontrol edilemez güçleri ve son Avrupa ekonomik krizinin ıstırapı (AB’nin ekonomik ve finansal sisteminin özelliklerinden dolayı kıtasal bir fenomen olan), Avrupa ‘kimlik krizini’ ve Avrupalılığın değişen çehresini açıklamak için en çok kullanılan faktörlerdir (Januzi, 2019, s. 220).

Bu belirlemeler ışığında yaşanan insani krizin siyasal boyutları, özellikle kimlik inşası teması etrafında iki ana, altı alt kısımda incelenecektir.

Birinci kısımda, Batıdaki Doğu, ikinci kısımda ise Doğudaki Doğu, mültecinin, basında, sinemada, edebiyatta, siyasal retorikte, toplumsal dilde temsili üzerinden analiz edilecektir.

İlk bölümde, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa’nın değişen kimliklerinin bağlamını ve mültecinin Avrupa kimliği siyasetinde ‘müdahale eden’ bir faktör olarak ortaya çıkışını ortaya koymaya çalışırken (Januzi, 2019, s. 119). İkinci bölüm ise Doğunun kendi kimliğinin Batı merkezli yeniden inşasına nasıl söylemsel bir katkı sunduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Batıdaki Doğu

Çalışmanın başında da değinildiği üzere, çalışmanın ilk kısmında Batı’da değişen kimlik söylemlerinden izole edilmiş “mülteci krizi” incelemesine eleştirel bir gözle bakarak, söylemsel ve ilişkisel bir analiz tarzıyla “Mülteci”yi kültürel olarak yabancı ve galiz “öteki” olarak yeniden kuran neo-oryantalist bakış analiz edilecektir. Bu bağlamda Avrupa dilsel söyleminde mültecilerin temsiline hâkim olan metaforların ve mecazların gizli anlamlarının performatifliğini ortaya çıkarmak için söylemsel bir analiz başvurulacaktır. Bunun içinse oryantalizm ve neo-oryantalizmin söylemde yansıma biçimlerine başvurulacaktır.

Genel çerçeveye baktığımızda ilk göze çarpan Oryantalist ve neo-oryantalist söylemde temel retorığın, özerk ve farklı olabilen Avrupalılar için bireysel inisiyatiften dem vururken, göçmenlerin kolektif öznenin içinde kaybolmuş bir aynılıkla temsil edildiğidir (Dobos, 2020). Bu noktada Batılı, akademisyen, siyasetçi, entelektüel ya da sıradan insan liberal bireyci bakışı yalnızca “Biz” için mümkün görürken “Öteki” için bireyi topluluğun içinde eritmekte beis görmemektedir.

Avrupa kimlik siyasetini özellikle etkileyen son küresel fenomenlerden biri, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden bu yana en kötü insani dramı kıskırtan kanlı çatışmalar sonucunda zorla yerinden edilen insan sayısının artmasıdır. UNHCR (2018) raporuna göre, dünya çapında 65 milyondan fazla zorla yerinden edilmiş insan bulunmaktadır (Januzi, 2019, s. 118). yer değiştiren ve sığınmacı olarak başka ülkelere göç eden bu insanların çoğunluğunu Ortadoğulu göçmenler oluşturmaktadır. Bu süreçte Ortadoğulu göçmenlerin, inanç yapılarının kültürel farklılıklarının ve siyasal yönelimlerinin sıklıkla sorgulandığı bir tablo, Batı’da yeni bir Doğulu imajı çizmeye başlamış görünmektedir. Önceleri, çocuksu, cahil, kırılğan bir tasvire dayan Doğulu imajı, hızla saldırgan, vahşi, yıkıcı barbarlar hatta Müslüman eşittir terörist algısıyla yer değiştirmiş görünmektedir.

Elbette Doğu'nun Ötekileştirilmesi yeni bir durum değildir. "Avrupa modernliği, bir bütün olarak modern öncesi afro-asya tarihsel terkibine dayanan genel tarihsel koşulların parçalanmasının bir sonucudur (...) bu değişim ve dönüşüm sürecinde oluşturulan Avrupa birleşmesinin icat edilmiş bir birliktelik olduğunun farkına varmak son derece önemlidir. Avrupa'yı tahayyül etmek demek belirli ve özgül bir söylemi ötekiler üzerine hâkim ve imtiyazlı kılmak demektir" (Delanty, 2004, s. 51) yani Avrupa tahayyülü başlı başına hegemonik bir söylemdir ve ötekileştirici bir retoriğe dayanır.

Edward Said'in ünlü eseri, Batı ile Doğu arasında, düalist bir bağlamda inşa edilen ilişkiyi, Batı/sömürge edebiyatında Doğu'nun kültürel ve ideolojik temsillerini tanımlamak için "oryantalizm" terimini ortaya atarak anlatır. Bu bakış, Batı'yı Doğu'dan daha üstün bir konuma yerleştirir. Sonuç olarak, ilki "eril," "akılcı" ve "modern" gibi terimlerle tasvir edilen, buna karşın ikincisi "dişil," "irrasyonel" ve "geriye dönük" gibi bir dilde tanımlanan iki görüngü ortaya çıkar. Said'in oryantalizm eleştirisi ise tam da bu görüngü ile ilgilidir (Alhayek, 2014, s. 696). Bu özel noktada, mültecinin "tehdit," "geri" ve kültürel olarak "yabancı bir öteki" olarak inşa edilmesi, Avrupalı kültürelci kimliğin hem yeniden üretilmesine hem de istikrara kavuşturulmasına hizmet ettiği ve aynı zamanda kendisini, kendisiyle sabit bir karşıtlık içinde inşa ettiği için söylemsel bir önem kazanmaktadır (Januzi, 2019, s. 119). Ortadoğu ve Afrika ülkelerindeki kanlı çatışmalardan, ekonomik krizlerden, kuraklıktan, siyasi baskılardan kaçıp yeni bir hayat, yeni bir kimlik umuduyla canları pahasına Batı ülkelerinin sınırlarına dayanan mültecilerin pek azı, yeniden ve yeniden üretilen işte bu Doğulu tasviri, bu ötekileştirme politikaları yüzünden karşılaştıkları önyargıyı aşip "İnsan" sayılmaya hak kazanabilmektedir.

Mülteci Krizi Tartışmasında Oryantalizm ve Neo-Oryantalizm
Şüphesiz "*Oryantalizm*," 20. yüzyılda yayımlanmış en büyük kitaplardan biridir. Oryantalist edebiyatın muhteşem külliyatına önemli ölçüde meydan okumuş ve gerçek bir bilgi dalı olduğu düşünülen şeyin birçok yönden Batı siyasi egemenliği lehine üretilmiş bazı büyük anlatılar olduğunu göstermiştir (Samiei, 2010, s. 1147).

Said'in Oryantalizmdeki ana tezi, Batılılar tarafından yanlış temsil edilen gerçek veya hakiki Şark diye bir şeyin var olduğunu anlatmak ya da "içeriden" bir perspektifin "dışarıdan" bir perspektife göre üstünlüğünü kanıtlamak değildir (Samiei, 2010, s. 1146). "Said bu bakışın özelliğine ve ötekileştiriciliğine ayna tutmak niyetindedir. Said'in "oryantalizm" sözcüğünü meslekî bir uzmanlıkla sınırlandırmayı ve sözcüğün, genel kültür, edebiyat ve ideolojinin yanı sıra hem toplumsal hem de siyasal tavırlar bağlamında yürürlükte olduğunu göstermeye çalışması da eseri önemli kılan bir diğer unsur olarak zikredilmelidir" (Bulut, 2012/1, s. 1-57).

Said, eserinde İslam, Doğu Doğulu ve Müslüman Doğulu üzerine yapılan Batı kökenli araştırmalarının yaygın olarak inanılan dört dogmadan mustarip olduğu sonucuna varır. Bunları ise şöyle özetler:

1. Akılcı, gelişmiş, insancıl, üstün olan Batı ile sapkın, gelişmemiş, aşağı olan Doğu arasındaki mutlak ve sistematik fark.

2. Şark ile ilgili soyutlamalar, özellikle de klasik Şark medeniyetini temsil eden metinlere dayalı olanlar, modern Şark gerçeklerinden çıkarılan doğrudan kanıtlara her zaman tercih edilir.

3. Şark ebedidir, tek biçimlidir ve kendini tanımlamaya muktedir değildir; bu nedenle, onu Batılı bir bakış açısından tanımlamak için oldukça genelleştirilmiş ve sistematik bir kelime dağarcığının kaçınılmaz ve hatta bilimsel olarak "nesnel" olduğu varsayılmaktadır.

4. Şark, temelde ya korkulacak ya da barış, araştırma ve geliştirme ya da işgal tarafından kontrol edilecek bir şeydir. (Samiei, 2010, s. 1147)

Ayrıca Said Foucault'nun bilgi-iktidar (Ören, 2015) formülasyonuna benzer bir yorumlamayı tahlilinde içererek "bilginin (sömürgeci Batı ile oryantalist bilginin) birbiriyle nasıl kaçınılmaz bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koyarken o döneme kadar, araştırmalarının tarafsız ve akademik merak saikiyle yapılan çalışmaları olduğunu iddia eden -bununla da tespitlerinin tartışmasız kabulünü bekleyen- oryantalistlerin, görünürde objektif bir biçimde inceledikleri "olgu"ları nasıl değer-odaklı bir biçimde oluşturduklarını göstermeye çalışmasıyla da önemli bir katkı sunmuştur (Bulut, 2012/1, s. 1-57). Bu noktada bilgi-iktidar ilişkisi sıkça kullanıldığı üzere yönetim-bilgi ilişkisi gibi anlaşılmalıdır çünkü Foucaultcu "iktidar kavramsallaştırması doğrudan bir kurumsallığın ifadesi değil, insanların düşünce, arzu ve tutumlarını belirli bir çerçevede kurmaya, yönetmeye, yönlendirmeye, teşvik etme manasına gelmektedir"(Ören, 2015).

Bütün bu çabanın sonucu alanda, en azından akademik çalışmalar içinde oryantalizm saygınlığını yitirmiş gibi görünüyor. Ancak bu durum, özellikle siyasal retorikte olmak üzere, söylem düzeyinde de oryantalist ön yargı ve temsilin izlerinin silindiği manasında gelmemektedir. Aksine, günümüzde özellikle dünya çapında "mülteci krizi" olarak anılan ve hemen her coğrafya da bu niteleme dile getirildiğinde Ortadoğulu göçmenler meselesinin kastedildiğinin anlaşıldığı söylemde oryantalist bakışın etkisi çok net hissedilmektedir. Bazı çalışmalarda Ortadoğulu mültecileri kabul etmemek için kullanılan söylemin "neo-oryantalizm" olarak da adlandırıldığını görüyoruz (Behdad, 2010).

Neo-Oryantalizm, popüler bir temsil tarzını, Ortadoğu ve Müslümanlar hakkında dünyaya yayılmış bir tür "doxa" yı gerektirir. "Neo-Oryantalizm" terimi, Oryantalizm söyleminde farklı şekillerde yeni bir oluşumu temsil eden bir değişimi ifade etse de yine de sefeliyle birlikte belirli söylemsel tekrarları ve kavramsal süreklilikleri gerektirir. Neo-Oryantalizm monolitikdir, bütünleştiricidir, ikili bir mantığa dayanır ve Doğulu ötekine karşı ahlaki ve kültürel bir üstünlük varsayımına dayanır. Neo-Oryantalizm, Oryantalist temsilin kalıcı biçimlerine bir ek olarak anlaşılmalıdır" (Behdad, 2010).

Günümüzde, mülteci krizi özelinde ve Avrupa söylemi genelinde, Said'in sömürgeci "Oryantalizm" tarifinden Raspail'in "Neo-oryantalizmine" doğru bir kopuşa tanık olduğumuzu söyleyebiliriz. Oryantalizm bu yeni söylemiyle son yıllarda "öteki"yi "oryantalize etmenin" hegemonik biçimi haline almış bulunuyor (Januzi, 2019). Oryantalizm ve neo-oryantalizm arasındaki farka ilişkin

¹ Platon için bilginin imkânıyla ilgili temel dayanak, görünenler dünyası ve idealar dünyası arasındaki ayrıma konu olan idealar teorisidir. Epistemik değeri bakımından da iki farklı statüde ele alınan bu ayırım, episteme ve doxa ayırımı doğrudan etkiler. Bu nedenle Platon tarafından ilk yapılan şey, episteme-doxa ayırımını netleştirilmiştir. Kavramlarla objeler arasındaki farklılığın ortaya konulduğu bu ayırmada objelerin sürekli değişime konu olması, tanımlanmalarının güçlüğü durumu, objelerin bilgiye imkân vermedikleri sonucuna bağlanır. Çıkan sonuçlarda "sanı" olarak nitelenen bu durum matematiksel (geometrik) nesnel söz konusu olduğunda yumuşatılarak "doğru sanı" olarak nitelenir. Fakat bu aşamada bilgiden değil, sanıdan ve doğru sanıdan söz edilir. Sanı (doxa)'nın belirlenimindeki temel ölçüt "değişim"dir. Bu aşamada Platon, 'kesin olarak' değişimden uzak bilgiye "episteme" demeyi tercih etmektedir (İlboğa, 2014).

ilk göze çarpan mesele doğunun tarif edilme biçimidir. “Her ikisi de merkeze Batı’yı koyarak Doğu’yu tanımlamaktadır. Ancak oryantalizm Doğu’yu coğrafya üzerinden tanımlarken (Avrupa’nın Doğusu), neo-oryantalizm Doğu’yu belli bir kimlik (İslamiyet, Müslümanlar ve Orta Doğu) bağlamında tarif eder” (Aka & Nişancı, 2015).

Neo-Oryantalizm olarak adlandırılan şeyin baş savunucusu olan Patricia Crone, Daniel Pipes gibi daha genç Oryantalistler, Huntington’un tezlerine de değinerek yeni bir Doğuluşturma tezi ortaya koyuyorlar; barbarlık tezi. Ortadoğu’daki çatışmalarda sembolik şiddetin yönleri ve Sadowski’nin neo-Oryantalist olarak adlandırdığı John Hall, argümanlarının görünümünü değiştirerek ve toplumun devletten daha güçlü olduğunu varsayarak konuya yeni bakış getirmeye çalıştıkları söyleşeler (Samiei, 2010, s. 1149) de, fikirlerinin özü Klasik Oryantalizminki ile oldukça benzerdir. Her iki grup için de İslam demokrasiyle bağdaşmaz. Her ikisi de şu ya da bu şekilde ötekililiği -ve düalizmi- özelleştirmeye çalışır. Ortadoğu’da demokratikleşmeyi engelleyen ve bu süreci teşvik eden veya geciktiren güçlerin aslına bakılırsa maddeleştirilmesine meyleden gizemli bir “öz”den dem vurmakta (Samiei, 2010, s. 1149) yani “Doğululuk” dedikleri şeyin ontolojik olarak demokrasi ile bağdaşmadığını öne sürmektedirler.

Şarkiyatçılığın (Neo-Oryantalizm) bu yeni biçimi, Avrupa’daki siyaset kurumunu ve solcu unsurları “zimmilik”^{2*} ile suçlamakla giderek komplocu akademisyenleri de kendine çeken sözde “Avrabya” edebiyatının yükselişinde açıkça görülmektedir. Yahudi-Hiristiyan mirasını inkâr ederek ve göçmenlik yanlısı politikalar yoluyla Avrupa’nın demografik ‘soykırımına’ sessizce izin vererek Avrupa’nın İslamlaştırılması (Januzi, 2019, s. 130), hatta Araplaştırılması suçlaması Avrabya söyleminin özünü oluşturur. “Özellikle 11 Eylül sonrası Avrupalılar arasında tetiklenen Müslüman korkusu üzerine Carr, Avrupa’nın Araplaşma korkusunun altını çizen “Avrabya” kavramını ortaya açılmıştır. Bu kavram Avrupa’nın Avrabya isminde bir İslam kolonisine dönüşeceği korkusuna verilen isimdir. Avrabya kavramını literatüre ilk sokan kişinin İsviçre’de yaşayan Mısır doğumlu bir İngiliz vatandaşı olan Giselle Litmann olması da durumu oldukça ilginç bir hale getirmektedir. Litmann’a göre Avrabya “Avrupalı politikacılar ve Arap dünyası arasında Avrupa’nın İslamlaşması için oluşturulan gizli bir projedir” (Arısoy, 2016, s. 43). Orta Doğu’daki çatışma ortamı, yerinden edilen insanların Avrupa’ya doğru akışının insani yardım altına gizlenmesi, hep bu oyunun birer parçası olarak kabul edilmektedir. Açıkça veya dolaylı olarak, birçok Avrupa ülkesinde Avrabya Tezinde ileri sürülen korku ve nefret ve aşağılama unsurlarının, siyasal dilde de yansındığını söylemek mümkün.

Örnek olarak, Danimarka Sosyalist Partisi üyesi ve yakın zamana kadar Danimarka Dışişleri Bakanı olan Villy Svondal, ülkeye gelen göçmenlerin sayısının artmasıyla ilgili görüşü sorulduğunda, “(...) sol kanat cinsiyet eşitliği için yıllarca mücadeleye öncülük etti. Ancak göçmenlerin, örneğin Somali’den buraya geldiklerinde o mücadeleyi ve mücadelenin getirdiği tüm zorlukları yaşamadıkları da ortada” deyişi ya da Hollanda Yeşil Sol Partisinin, “Yani bir zaman makinesiyle geri götürüldüğümüze dair bir korku var ve burada göçmenlerimize kadın ve erkek arasında eşitlik olduğunu

ve geylere düzgün davranılması gerektiğini açıklamamız gerekiyor. Şimdi her şeyi tekrar yapmamız gerektiği fikri var “açıklaması verilebilir (Januzi, 2019, s. 128-129). Yine benzer biçimde Deutschland partisi, 2017’nin başlarında Facebook’ta mültecileri kabul etmenin çığırnlığı hakkında bir paylaşımında bulunmuş, “Avrupa ve Orta Doğu arasında açık ve basit temel kültürel farklılıklar var” diye yazmıştır. “Bu ülkelerin hepsinin alevler içinde olması boşuna değil” (Abrahms, 2017) ifadesiyle de adeta Ortadoğulu Müslümanların hak ettiklerini bulduklarını iddia etmiştir. Ayrıca, göç karşıtı Ulusal Cephe’nin Fransız lideri Marine Le Pen, Suriyeli mülteci akınını Roma İmparatorluğu’nu yok eden barbar istilalarına benzettiğini de (Abrahms, 2017, s. 3) not etmek gerekir.

Kısaca özetlemek gerekirse hem sağ ve hem de sol siyasal retorikte ana iddia cahil barbar doğulu gelecek ve yüzyıllarca süren mücadeleyle kurduğumuz medeniyetimizi yıkacak şekilde yansımaktadır.

Avrupa değerlerine ve yaşam biçimine bir tehdit olarak mültecinin rolünün, Müslümanların sadece “ötekiliklerini” Avrupa’ya getirmekle kalmayıp aynı zamanda dini dogmatizmlerini de getiren asimile edilemez özneler olduğuna dair yaygın klişelere dayandığı ileri sürülmektedir. Kolektif yabancılaşma ve kültürel istila tehlikesi yaratanın ‘biz’ ile uzlaştırılması mümkün değildir. Söylem böylece kimlik kültür medeniyet batının aydınlanmış bilimi doğunun karanlık despotizmi üzerinden, pragmatist ekonomik gerekçeleri de gölgeleyerek insani yardım fikrinin batı medeniyetinde “doğmuş” çerçevesini de sözde yaralamadan konuya çözüm bulmanın (Januzi, 2019, s. 128-130) ya da görmezden gelmenin alternatif yolunu üretmiş olmaktadır. Ancak Batılı gençlerin tercih etmediği iş kollarında çalışmaya gönüllü ve bu alanda deneyimli ya da eğitilmiş mülteciler seçilerek vatandaşlığa alınırken yukarıda belirtilen kaygıların göz ardı edilebildiği gerçeği de ortadadır.

Müslüman Mülteci ile Terör Zanlısını Birbirine Karıştırmak

Batı söyleminde Medeniyetin hâkimi olarak ‘biz’ söylemi ve mülteci krizi üzerinden üretilen yeni kimliğin hem sağ hem sol siyasetlerde bir tutamak noktası haline getirilmiş olması, oryantalist bir retorik gittikçe daha net duyulmasına sebep olmaktadır. Delanty, ulus devletin uluslararası para, mal veya insan hareketliliğini kısıtlamak, kontrol etmek için egemen gücünü kullanmaktan kaçındığı küreselleşme sürecinin yarattığı “güvenlik, sosyal statü ve kimlik” (Januzi, 2019, s. 220) kaygılarının da yeni tür endişelerin ortaya çıkmasında etkili olduğunu öne sürmektedir. Küreselleşme Çağı tezi bu noktada insan hareketliliğinin kolaylaşmasının, bir çok sosyal, iktisadi, siyasal sorunu çözebileceği savıyla yine Batılarca ortaya atılmış olmasına rağmen, kültürel küreselleşmenin Batıdan doğuya doğru olacağı kabulüne zımnen dayanan çerçevesi, Doğunun Batıyı etkileme ihtimali karşısında çatırdamaya başlamış görünmektedir.

2015 ve 2016 Paris terör saldırılarının ve İslamcı teröristlerin Avrupa’ya girmek için mülteci kanallarını sömürme ihtimaline dayanarak korkuların yanı sıra, Brexit kampanyası sırasında popülist milliyetçiliğin ve Müslüman karşıtı söylemlerin yükselişi ve Birleşik Krallık’taki son terör saldırıları, Avrupa muhayyilesindeki Müslüman

² İslâm devletiyle yaptıkları zimmet antlaşmasına dayanarak İslâm ülkesinde (dârüİslâm) vatandaş olarak yaşayan zimmiler, İslâm egemenliğini tanıyıp cizye ödemelerine karşılık devletten, dolayısıyla Müslüman toplumdaki kendilerini ve haklarını koruma güvencesi (zimmet) almışlardır. Günümüz ulus-devlet anlayışında devletin insan unsurunu tanımlamak amacıyla yapılan vatandaş-yabancı şeklinde ikili ayırım yerine İslâm hukuk geleneğinde inanç esasına dayanan Müslüman/gayri-Müslim ayırımı benimsenmiştir. Doktrine göre devletin kurucu ve aslı unsurunu Müslümanlar oluşturur. Gayri-Müslimler ise İslâm devletiyle olan siyasal ve hukuki bağlarına göre zimmi, müste’men, muâhid ve harbî şeklinde dört kategoride değerlendirilir. Bunların içinde zimmi İslâm devletinin tebaası olması yönüyle diğerlerinden ayrılır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/zimmi#2-fikih>, erişim 23.08.2021).

figürüne yönelik, sürüp giden ırkçı düşünceyi su yüzüne çıkar-
mıştır (Abbas, 2019, s. 2454). Batı toplumlarında geliştirilen Doğu
imgesinin gerçek bir karşılığı olmamakla beraber, ekonomik istik-
rarsızlık ve savaşlardan kaçan genç ve eğitimsiz mülteci akını
oryantalizm söylemini yeniden canlandırmış görünmektedir.

Dünya genelinde Suriye krizine ilişkin kamuoyu anlayışı, temel
olarak haber çerçeveleri tarafından yönlendirilmektedir. Çerçeve-
leme, izleyicilerin etraflarındaki dünyayı anlamlandırmalarına
ve anlamalarına olanak tanıyan bilgiyi sınıflandırma ve kategorize
etmenin bir yoludur. Entman çerçevelemeyi “belirli bir problem
tanımını, nedensel yorumu, ahlaki değerlendirmeyi ve/veya açıklan-
ılan öge için çözüm önerisini teşvik etmek için, bir metinde,
gerçekliğin bazı yönlerini daha belirgin hale getirmek” olarak
tanımlamıştır (Ramasubramanian, 2018, s. 4490).

Çerçeveler, medya kullanıcılarının zihnlerinde gizli bir mesaj
uyandırmak için metaforlar, sözcük seçimleri, görüntüler, semboller
ve aktörler gibi akıl yürütme araçlarını kullanan meta-iletişimsel
yapılar olarak hizmet eder. Bireysel düzeyde çerçeveler, izleyicilerin
bu tür konulara nasıl ilgi gösterdiğini, yorumladığını, hatırladığını,
değerlendirdiğini ve bunlara nasıl tepki verdiğini etkiler; toplumsal
düzeyde çerçeveler, kamuoyunu ve politikalarını şekillendirebilir
de (Ramasubramanian, 2018, s. 4490).

Gerçekliğin medya tarafından seçilen, düzenlenen ve vurgulanan
yönleri, izleyicilerin konuya, kilit aktörlere, toplumsal sorunlara
ve olası çözümlere ilişkin algılarını etkiler. Batı Medyasında haberlerde
mültecilerin çerçevesine dönük araştırmalara baktığımızda, çerçevelerin
mültecileri insancillaştırmaya veya onları güvenlik ve değerlere yönelik
toplum tehditleri olarak göstermeye hizmet edebileceğinin bulunduğunu
(Ramasubramanian, 2018, s. 4490) görüyoruz. Sıklıkla Doğulu olmakla
çerçeveselenen bir takım kültürel davranış kalıplarının, mülteciyi bir
örnekleştirmede de çok önemli etkisi olduğu görülmektedir. Böylece
Doğulunun yeniden tarifinin göçmen krizi üzerinden yeniden medyalarda
canlanması yani neo-oryantalizm bir yeni dışlayıcılığa da kapı
açmaktadır.

Yeni barbarlık tezi, şiddeti tanımlarken siyasi ve ekonomik çıkarları
ve bağlamları göz ardı eden ve şiddeti yerel kültürlerde yerleşik
özelliklerin bir sonucu olarak sunan siyasi şiddet açıklamalarına
dayanır (Samiei, 2010, s. 1149). ‘Yeni barbarlık’ ile ne kastedilmektedir
diye baktığımızda, Paul Richards bu terimi, şiddeti tanımlarken siyasi
ve ekonomik çıkarları ve bağlamları göz ardı eden siyasi şiddet
sunumlarını eleştirmek ve şiddeti yerel kültürlerde yerleşik özelliklerden
kaynaklanan özellikler olarak sunmak için kullandığını görürüz. (Tuastad,
2003, s. 592). Bu bağlamda yeni barbarlık ve yeni oryantalizm Müslüman
Ortadoğulunun doğası gereği vahşi ve tehlikeli olduğu tezini söylemde
birlikte kurup güçlendirirler.

Yine de Suriyeli mülteci “krizi”nin, bir yanda Avrupa sınırlarının
güvenleştirilmesi, diğer yanda tabandan gelen merhamet gibi çelişkili
tepkilere yol açtığını da gözden kaçırmamak gerekir (Abbas, 2019, s. 2454).
Her iki durumda da ilerici politikalar, çoğunlukla “bizim” özgürleştirici
başarılarımıza tehdit oluşturan Müslümanlarla ilişkilendirilen “yabancı-
lara” karşı olarak ifade edilmektedir (Januzi, 2019, s. 123).

Muhtaç Öteki Olarak Mülteci

Bir önceki kısımda yapılan değerlendirmelere rağmen Oryantalist
ve neo-Oryantalist söylemde saldırgan Galiz “öteki”nin tek şarklaştırma
unsuru olduğu yine de söylenemez. Dilsel söylemde

kullanılan bir diğer imge muhtaç “öteki”dir. Muhtaç “öteki,” Galiz
“öteki” ye nispeten daha masum görünse bile söylemde, çaresiz,
düşkün, kendi yaşamını idare edemeyen başarısız bir Doğu imgesini
güçlendirmede oldukça etkili olduğu söylenebilir. Diğer yandan acım
siyaseti üzerinden sanki mültecilerle insani bir empati kuruluyormuş
gibi zihri bir görgüngü yaratmada da işlevseldir.

Örneğin, 2015 yazında cesedi sahile vuran Aylan bebek için başta
dönemin İngiltere Başbakanı Cameron olmak üzere birçok Avrupalı
politikacı ve basın mensubu, duygusal demeçler vermiş ve fotoğrafı
da Time dergisi tarafından yılın on fotoğrafları arasında gösterilmiştir.
Benzer biçimde Katolik dünyasının ruhani lideri Papa Francis, Akdeniz’de
hayatını kaybeden 130 mülteci için “acı çektiğini” belirtmiştir. Oysa
Akdeniz’de hayatını kaybeden sadece Aylan bebek veya 130 mülteci
değildir. Empati kuruyormuş gibi görünen siyasal figürler bile ancak
dikkat çekici bir kamuoyu baskısı sonucu böyle bir tavır sergiliyor
gibi görünmektedirler. Burada söz konusu olan Hannah Arendt’in “acıma
politikası” olarak kavramsallaştırdığı ve Luc Boltanski’nin “uzaktan
acı çekme” olarak (Gallien, 2018, s. 721) tanımladığı durumdur.

Bu post-insancıl [iletişim] stratejilerinin Batı kamu kültürüne kattığı
şey dayanışma etiğinin kalbindeki faydacı bir rasyonalitedir. Karşılık
beklemeden başkalarına iyilik yapma fikri ne kadar makbulse, eylemden
kazanılacaklar olduğunda başkalarına iyilik yapma fikrinin de o kadar
cazip geldiği bir gerçektir (Dobos, 2020, s. 8). İktisadi ya da politik bir
kazanç veya kayıp olmadan, mültecilerin acısını bile paylaşmak bir
noktada gereksiz hale gelmektedir.

Doğudaki Doğu

Yaşanan mülteci krizinin insani boyutu bir yana konularak Batıda
hem günlük dilde hem siyasal retorikte, hem de sanat ve iş dünyasında
kendini oryantalist bir tonla kuran dile bakıldığında mülteci krizi
olarak anılan göç dalgasının, ciddi bir kısmının Batılı ülkelerce ev
sahipliği yapılan göçmenleri anlattığı düşünülebilir. Oysa Batıda kopan
bunca gürültüye karşın, sığınmacıların çoğu Doğuda, başta Türkiye
olma üzere, kendilerine sığınak bulmuşlardır. Türkiye, yaklaşık 3,6
milyon kayıtlı Suriyeli mülteciye ve UNHCR’nin ilgilendiği farklı
ülkelerden gelen 320.000 mülteciye de ev sahipliği yapmaktadır
(UNHCR, 2021). Diğer kayıtlı mülteciler çoğunlukla Irak, Afganistan ve
Somali’den gelmektedir. Türkiye’nin, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana
benzeri görülmemiş insan hareketliliğinin yol açtığı insani krizde en fazla
sorumluluğu alan ülke olduğu kesin olarak söylenebilir. Bunun ev sahibi
topluluklar ve ulusal bütçe kaynakları üzerinde önemli bir etkisi vardır
(Avrupa Birliği Delegasyonu, 2021). Örneğin son duruma baktığımızda
Ağustos 2021 itibarıyla Türkiye’de kayıtlı Suriyeli göçmen sayısı bir önceki
aya göre 10 bin 688 arttığını görebiliriz (Mülteciler Derneği, 2021).
Bu gittikçe katlanan mülteci sayısının sonunda ev sahibi ülkeler ve
yurttaşları için sosyal maliyetinin de tartışılır hale gelmesine sebep
olmaktadır.

Çalışma özelinde bu tartışmalar, objektif bir sosyal ve ekonomik maliyet
tartışması şeklinde cereyan eden rasyonel değerlendirmelerden çok, öz-
oryantalist bir bakışı kurup üreten söylemsel inşaya kaynaklık eden
meselelere odaklanacaktır. Bu bağlamda baktığımızda Türkiye başta
olmak üzere Ortadoğu’da yaşanan iç savaş ve çatışmalar sebebiyle yerinden
edilen insanlara ev sahipliği yapan Doğulu ülkelerde de söylemin zaman
zaman Batıdaki dile çok yaklaştığı ve adeta bir öz ötekileştirme sürecinin
bu göç dalgasıyla birlikte hızlandığı görülmektedir.

Göçün sebeplerinin ev sahibi ülkelerin halkı tarafından tam anlaşılması ya da samimi bulunmaması veya uzun bir zaman dilimine yayılan insan hareketliliği ve sığınmacı kabul etme süresinin uzaması gibi değişkenlerin de bahsedilen bu ötekileştirmenin nedenleri olduğu söylenebilir.

Göç kuramsallaştırma çabalarında öncü kabul edilen Ravenstein insanların başka yerlerdeki iş imkanlarının çekiciliği sonucu hareket ettiklerini ileri sürmüş ve bu iddia günü müze kadar çok yaygın bir biçimde kabul edilmiştir. Ancak bu çekiciliğin yanında ve daha da önemli bir etkiye sahip olacak şekilde insanların buldukları yerlerdeki iş imkanlarının yokluğu ya da kıtlığı da bir değişkendir (Cohen, 2015, s. 9-10). Yani ekonomik iticilik ve çekicilik bu noktada eş değer olmasa da birlikte etki ederler. Ancak ekonomik akılcılık göç kararları açısından her zaman tek ya da en önemli belirleyici değildir. Güvensizlik algısının göç kararlarını belirleyen en önemli etken olarak dikkate alınmalıdır. Güvensizlik algısı hem hareket edenleri hem hareket etmeyenleri ve ailelerini etkileyen ve makro ile mikro düzeyler arasında etki eden bir faktördür (Cohen, 2015, s. 10). kendilerini güvende hissetmedikleri için, can güvenliklerinden endişe ederek ülkelerinden ayrılan mültecilerin, görünüşü çok zaman onları yerinden eden dehşeti üretkenlerle karışmaktadır. Böylelikle Ortadoğulu Mültecilerin, Batıda olduğu kadar Doğuda da terörist ya da isyancı öteki damgasını taşıdıklarını söyleyebiliriz. Bunun yanında doğuda mültecilerin sıklıkla kendi vatanlarını korumamakla ve kolay yoldan refaha ulaşmak için Doğudaki diğer ülkelere sığınarak Batıya gitmeye çalışan, çıkarıcı, tembel kıymet bilmez öteki olarak da söylemde yargılandığına dikkat etmek gerekir.

Bunların dışında ise en dramatik olan, mültecilerin bizatihi kendilerinin kendilerini, kendi durumlarını oryantalist bir dille eleştirmeleri, kendiliklerini oryantalist bir temsil içinden anlamlandırma çabalarıdır.

Kendini Seyre Dalan Öteki

“Öteki inşası aslında bir *“self”*’in (kendinin) inşasıdır. Yani ne öteki dışarıdadır ne de self içeridedir. Kimliğin inşası *“kendi”*(self) ile ötekinin ilişkisi olarak tanımlanabilir. Kimlik inşası sürecinde *“kendilik”* ötekine karşı bir iddia olarak ortaya çıkar. Kendilik kuralları, normları inşa eder. Bu bağlamda merkez güçlüdür, mademki öteki çevreyi oluşturur dolayısıyla öteki daha az güçlü bir pozisyonda bulunur ve normlardan ayrılmaya uzaklaşma meydana gelir” (Bezci, 2012, s. 146). Aslında, Said’e göre, Oryantalist mitoloji, nesnelere neyse o oldukları için neyse o oldukları kapalı bir sistemin kendi kendine yeten, kendi kendini güçlendiren karakterini paylaşır; böylelikle, her zaman için, hiçbir ampirik malzemenin yerini alamayacağı veya değiştiremeyeceği ontolojik nedenler ortaya çıkar (Samiei, 2010, s. 1145). Zamanla bu ontolojiyi kabul ederek reddetmek fikrine kapılan oryantalist Doğulu, kendi kendini ötekileştirir, kendini onu öteki sayanın gözünden görüp yargılamaya böylelikle, oryantalist tezi sağlamaştırmaya başlar. Ayrıca, Oryantalizm kavramı, Batı kültürünün “bir tür vekil ve hatta yeraltı benliği olarak Doğu’ya karşı çıkararak” kimlik açısından güçlenmesini ve güç kazanmasını sağlayan belirli bir bilgi birikimi ürettiğini de gösterir. Batı ile Doğu arasındaki ilişki, birincinin ikincisi üzerindeki gücü ve egemenliği (Kerboua, 2016, s. 10) üzerine kuruludur. Öz oryantalist ise bu hegemonik söylemi ölçsüzce kuvvetlendirmektedir.

Oryantalist söylemin gücünün kaynakları ile ilgili teorik boşluğu ele alan Ong, Asya’nın yerel kültürel söylemleriyle etkileşime giren ve bu söylemlere sızan küresel Batı hegemonyası sürecini tanımlamak ve aynı zamanda farklı durumlar için söylemi manipüle

etmek üzere kendi kendilerini oryantalist eden temsilleri kullanan Asyalı öznelere failliğini tanımak için “öz-oryantalizasyon” terimini kullanır (Alhayek, 2014, s. 697). “Self oryantalistizm, Batılı değerler sistemi içinde, Batıya göre ‘kendi’ni açıklayarak/temsil ederek kendi kültürünün temsili çarpıtmaktır” (Aka & Nişancı, 2015, s. 17). “Öz oryantalistizm, modern ulus inşası sırasında; istençli olarak ulusal önderler tarafından post-kolonyal dönemde ise çağdaş kolonyalistler ile temas halindeki entelektüeller vasıtasıyla söyleme yansıyan bir politik stratejidir. Bu doğrultuda modernleştirici liderler tarafından inşa edilen öz-oryantalizim, Batıcı bir içselleştirme süreci sonucunda ortaya çıkmıştır” (Bezci, 2012, s. 141) diyebiliriz.

Self oryantalistizm kavramı, tarihsel süreç içerisinde ilk olarak 1927 yılında “Antonio Chuffat Latour” tarafından “*Apunte historico de las chinas en Cuba*” isimli çalışmada Çin topluluğunun temsili hususunda kullanılmıştır. Yani bugün daha sık karşımıza çıkan biçimi ile Ortadoğuluların kendi kendilerini ötekileştiren sürece yaptıkları katkıya referans vermektense ziyade Uzakdoğuluların, Batı hegemonyasını kendi dillerinde içselleştirmesine bir eleştiri olarak ortaya atılmıştır. Öz-oryantalizim kelime anlamı itibarı ile “kendi kendini Doğululaştırmaktır (...) Self oryantalistizm algısı, zihni oryantalistçe işleyen Avrro-Amerikan gözlemcilerin beklentilerine uygun bir şekilde Batı’ya adapte olmaya çalışan Doğu Asya’da ortaya çıkmıştır” (Bezci, 2012, s. 143-144).

Mültecilerin dilinde oryantalistizm

Kendi kendini oryantalist ederek ötekileştiren bir özne olarak Ortadoğulu mültecilere ve özellikle mülteci kadınlara baktığımızda, farklı düzeylerde olsa da mültecilerin Batılı söylemi tekrarlarcasına, sosyal medya kampanyalarından, belgesellere, röportajlardan hazırlanan şikâyet ve istek mektuplarına kadar, kendilerini geri kalmışlık, cahillik ve saldırgan bir sahiplenicilikle tanımladıkları görülüyor.

Katty Alhayek, Suriyeli mülteci kadınlar hakkındaki aktivist mesajların, kadınların yerel deneyimlerinden “feminist” sosyal medya kampanyalarına ve Batı medyasına seyahat ederken nasıl değiştiğini ve nasıl “öz oryantalistizmin” Ortadoğulu mülteci kadınların dilinde kendini gösterdiğini mülteci kadınlarla yaptığı bir çalışmayla ortaya koyuyor (Portwood-Stacer, 2014, s. 695). RNC (Refugees Not Captives) adlı Facebook kampanyasındaki dil, Doğu kültürünü Suriyeli kadınları ve Arap erkeklerini temsil etmek için özleştiren Batılı hegemonik söylemlerin unsurlarını yansıtıyor. Bu yansımada öz-oryantalizasyon süreçleri açıkça görülüyor. RNC’ye benzer şekilde, genellikle küresel medya temsilleri, bireysel eylemler düzeyine ve zorla evliliklerle alakalı olarak Müslüman kültürünü suçlamaya odaklanıyor (Alhayek, 2014, s. 698). Google’da “Suriyeli mülteci kadınlar” kelimesini içeren bir aramada, sonuçların çoğu zorla evlendirmeler ve Suriyelilerin kızlarını para karşılığı nasıl sattıklarıyla ilgili. Bu makalelerde Suriyeli mültecilerin, kızlarını zengin Arap erkekler için meta olarak satan, güçsüz, mağdur kadınlar ve baskıcı erkeklerden oluşan homojen bir grup olarak tasvir edildiği görülüyor (Alhayek, 2014, s. 697).

Bu anlamda Suriyeli mülteci kadınların acısı, para karşılığında gönülsüz evliliğe indirgenmiş ve bu acının sebepleri de hem ailedeki geri kalmış açgözlü erkeklerin davranışlarına hem de gençleri satın almaya cinsel saplantılı Arap erkeklerle yüklenmiş görünmektedir (Alhayek, 2014, s. 697-698). Ayrıca, kampanyada yine mülteci kadınların kendi dilleri, Ortadoğulu mülteci kadınları, istemedikleri kişilerle evlenmekten başka hiçbir endişeleri olmayan, örneğin ülkelerinin durumu, eğitim hakları, gittikleri ev sahibi

ülkenin toplumsal yapısı ile uyum gibi, apolitik, bilinçsiz kurbanlara dönüştürmektedir. Erkekleri ise özellikle küçük yaşta kızları alıp satan, saplantılı cinsel yönelimlere sahip, cahil barbar ötekine indirgemektedir.

Benzer biçimde, mülteci odaklı belgesel yapımlarının çoğu, mağdurların en mahrem gerçekliğini sunarlarken öz-oryantalizasyonun dilini de güçlendiriyor. Üstelik, bu filmlerin çoğu, kimin gerçeğinin daha doğru olduğu konusunda birbirleriyle rekabet ederek (Anishchenkova, 2018, s. 813) bu süreci canlı tutma işlevi de görüyorlar.

Medya, sosyal medya ve hatta belgesel filmler bu bağlamda incelendiğinde, mültecilerin mülteci olmayı anlattıkları birçok platform, onların insan olarak yaşadıkları güçlükleri ya da ihtiyaçlarını yani kısaca "insan" olarak seslerini duyurmalarının aracı olmaktan çok Doğunun kendi kendini hem izleyip, hem kınayıp ve hem de ötekileştirdiği bir biçilmiş alana dönüşüyor.

Türkiye'de Göçmenler

En çok Orta Doğu ve Afrikalı sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke olan Türkiye'de mülteci krizi ve söylemdeki yansımalarına baktığımız zaman öncelikle birtakım çelişkilerin dikkat çektiğini görüyoruz. Özellikle "yardıma ihtiyacı olan Müslüman kardeşlerimiz" söyleminden, aradan geçen 10 yıl içinde, "ülkesinden kaçan yarasız insanlar" söylemine doğru bir kayış olduğu göze çarpıyor. Bu yeni yargı biçimi, Türk toplumunda Geçici Koruma Altındaki Suriyelileri eleştirmenin yeni eksenini halini almış görünüyor. Özellikle Suriyeli mültecilerin bu yeni temsili bugüne kadar tarafsız, uzlaştırmacı ve dramatik bir duruşu benimseyen ana akım medyada, sosyal medyada (Kurt, 2019) ve gazetelerde de (Boztepe, 2017) yer almaya başladı. Söylemdeki bu değişimin en önemli sebeplerinden birinin ise ekonomik gerekçeler olduğu söylenebilir. Şöyle ki: "Suriyelilerin daha düşük ücretle çalışmaya razı olması bölge insanın işsiz kalmasına neden olmakta, bu da Suriyelilerin dışlanması ve ötekileştirilmesi ile sonuçlanmaktadır" (Nurdoğan, 2018).

Türkiye'de göçmenler, sığınmacılar ve mültecilerle ilgili yapılan birçok çalışmada dilin gittikçe nefret söylemine kaydığı, bunun dışında kalan medya alanlarındaysa Ortadoğu ve Afrikalı göçmenlere "sayılar" olarak baktığı ya da benzer başka şekillerde nesneleştirildikleri tespitleri yer almaktadır. Türk basınında Suriyeli sığınmacı temsilleriyle ilgili eleştirel söylem analizi kullanarak yapılan bir çalışmada sığınmacıların nasıl isimlendirileceğine ilişkin basındaki kararsızlık eleştirilmiştir (Doğanay & Çoban Keneş, 2016). Araştırmada "misafir," "sığınmacı" ve "mülteci" isimlendirmelerinin Türk basını tarafından birbirlerinin yerine kullanılabilirdiği ve ilk bakışta olumlu gibi görünen "misafir" kavramının arkasında gizli bir ayrımcılık olduğu iddia edilmiştir. Yine aynı araştırmaya göre basın içeriğinde Suriyeli sığınmacılara ilişkin duygusallığın rasyonelleştirilmesi girişimi farklı söylemsel düzlemler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Araştırma sığınmacıların sürekli biçimde sayısal veri bütünü olarak haberleştirilmesini eleştirmektedir (Şentöregil, 2018, s. 243). "Sığınmacı anlatıları sadece 2011 ve 2013 yıllarında öne çıkan konular arasında yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda ise sığınmacıların Türk basınında yayımlanan metinlerde çoğunlukla nesne olarak kaldığı ve özne olamadığı söylenebilir" (Şentöregil, 2018, s. 250). Bu nesneleşme sürecinde ötekileştirmenin bir başka versiyonu olarak işlev görmekte, açıkça nefret söylemiyle ve Doğululaştırma ile ilişkili olmamakla beraber, yerli doğulu ile mülteci arasında, bu tutumlara zemin hazırlayacak bir mesafe üretmektedir.

SONUÇ

Mülteci meselesinin hem Batıdaki ve hem de Doğu'daki görünümünü izlediğimizde, açıkça görülen yerinden edilmiş bir insanın, insani ihtiyaçları ve dertleri ve yaralarından çok, onun doğulu kimliğinin tartışılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir noktadan sonra bir çok farklı alanda üretilen söylem sanki, Orta Doğu ve Afrikalı sığınmacılar, ülkelerinde hiçbir problemleri yokken ya da bu problemlere dair hiçbir kaygı, endişe taşımadan yalnızca onları kabul eden ev sahibi ülkelere yıkım getirmek üzere var olmuş düşman ötekiler gibi çerçevelenmektedir. Her ne kadar pozitif ya da negatif bir temelde kurulan dil kendi başına siyasalı biçimlendirmede belirleyici olmasa da, yine de dille atılan tohumlara dikkat etmek, özellikle bu tür insani kriz durumlarında oldukça önemli görülmektedir.

Judith Butler'ın *Frames of War*'da savunduğu gibi, edebiyatın kimseyi hapisten çıkarmadığı ya da savaşın gidişatını tersine çevirmediği bilinen bir gerçektir. Yine de "savaşın günlük kabulünden kurtulmak ve adalet çağrılarını destekleyecek ve zorlayacak ve şiddete son verecek daha genel bir korku ve öfke için koşulları (Gallien, 2018, s. 722) sağlama ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakımdan sosyal medyada olsun diğer iletişim araçları ile olsun mülteci meselesine dikkat çekmek ve oryantalist söylemin büyümesine kapılmadan, Doğuda ve Batıda yaşanan insani krizi dile getiren kişilerin varlığını da yadsımamak önemlidir. Said, "Sürgün Üzerine Düşünceler" adlı makalesini, sürgünün estetize edilmesine karşı bir uyarıyla açar: Sürgünü, tuhaf bir şekilde düşünmeye zorlayıcı ama yaşanması korkunç bir şey olarak tarif eder. Çağdaş zorunlu yerinden edilmenin ölçeği göz önüne alındığında, sürgünün (burada zorunlu göç kastedilmiştir) artık insancıl veya estetik olarak anlaşılır olmadığını eklemek gerekir (Gallien, 2018, s. 724). Bu çapta bir insani krizin romantik bir estetizmle geçiştirilmesi pek de mümkün olmasa gerek. Ancak bahsedilen bu romantik estetizmin karşısında canlanan diğer temsil de yaşanan mülteci krizine bir çözüm getirmeye uzak görünmektedir. "Mültecilere ilişkin batı medyasının kullandığı söylem biçimleri üzerine çalışmalar yapan Van Dijk, Batı medyasındaki ırkçılığa dikkat çekmektedir. Van Dijk ırkçı söylemi besleyen dört başlık belirlemektedir: "Onlar farklıdır," "Uyum sağlamazlar," "Olumsuz eylemlerde yer alırlar" ve "Sosyal/ekonomik menfaatlerimizi tehdit ederler" (Boztepe, 2017, s. 98). Batılıların, bu geri kalmış, barbar öteki söyleminin Türkiye'deki söylemde de gittikçe yaygın hale gelişi dikkat çekicidir.

Bu söylemlerin yaygınlaşmasına ana akım medya kadar sosyal medya paylaşımları da katkıda bulunmaktadır. Doğu'daki Doğu'nun en somut örneği Türkiye'de gözlemlenebilir. Ana akım medya, bayram tatillerinde ülkelere gidip dönen Suriyeli mültecilere ve yaşça büyük erkeklerle evlendirilen küçük kızların dramlarına bolca yer verirken, ne zaman ve nerede çekildiği belli olmayan ancak mülteci oldukları iddia edilen genç erkekleri parklarda ve plajlarda gülüp eğlenirken gösteren görüntüler sosyal medyada sıklıkla paylaşılmaktadır. Ayrıca işverenler için ucuz iş gücü olarak tercih edilen mültecilerin ekmek parasını tehdit ettiği kesimler de hesaba katılırsa, mülteciler hakkındaki ön yargılar daha tehlikeli düşüncelere everilebilir.

Mültecilerin belli semtlerde yerleşmeleri, ülkelerini terk etmelerine sebep olan koşullarla mücadele etmeyi ve daha birçok şeyi geride bırakmaları dolayısıyla maruz kaldıkları zorlayıcı koşullara boyun eğmeleri de öz-oryantalizmi besleyici bir iklim üretmektedir.

Batı ülkelerinin mültecileri seçerek alma (işe yarar/işe yaramaz insan ayrımı) ve hasbelkader ülke sınırlarından içeri girebilmiş mültecileri kamplarda tutma politikaları yüzünden, Batı ülkelerine sığınabilen "minnettar" mülteciler çoğunlukla Batıdaki Doğu olarak kalmaktadırlar. Bunu da ötesinde bu işe yarar doğulu/işe yaramaz Doğulu ayrımını meşrulaştırarak güçlendirmektelerdir. Ayrıca, Farklı etnik kökenlerin gösteri sanatlarında, plastik sanatlarda, gastronomide, müzik ve eğlence sektöründeki katkıları kültürel zenginlik olarak kabul edilirken, Batı dünyasının politik yapısını etkileyebileceği düşünülen fikir ve davranışlara genellikle sıcak bakılmamaktadır. Bu alandaki örgütlenmelere çoğu zaman kuşku ile yaklaşılmakta, Batıdaki Doğu'nun entegrasyonu kolaylaştırılmamaktadır.

Sömürgeci dönemden itibaren Batı ile diğerleri arasında görünmez bir sınırdan söz edilebilir. Bu yüzden kendi coğrafyasından çeşitli nedenlerle, dil, din ve tarihsel gelişim açısından çok farklı coğrafyalara göç eden Orta Doğuluların ve Afrikalıların kimliklerini özgürce seçebilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleri oldukça zorlu görünmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declare that this study has received no financial support.

References

- Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. B., & Öztürk, M. (2017). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat*, 217–238.
- Alhayek, K. (2014). Double marginalization: The invisibility of Syrian refugee women's perspectives in mainstream online activism and global media. *Feminist Media Studies*, 14(4), 696–700. [CrossRef]
- Anishchenkova, V. (2018). The battle of truth and fiction: Documentary storytelling and Middle Eastern refugee discourse. *Journal of Postcolonial Writing*, 54(6), 809–820. [CrossRef]
- Arisoy, C. (2016). Eski kıtanın yeni azınlıkları: Euroskeptizm ve Eurabia kavramlarıyla mülteci krizine bakmak. *Euro Politika*, 2, 42–47.
- Behdad, A., & Williams (2010) J. *Neo-orientalism*. University of Chicago Press.
- Boztepe, V. (2017). Televizyon haberlerinde Suriyeli mültecilerin temsili. *İlef Dergisi*, 4(1), 91–122.
- Bulut, Y. (2012). Orientalizm'in ardından. *Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 1–57.
- Bezci, B., & Çiftçi, Y. (2012). Self oryantalizm: İçimizdeki modernite ve/veya içselleştirdiğimiz modernleşme. *Akademik İncelemeler Dergisi* 7/1 (Temmuz 2014) 139–166.
- Cohen, I. S., & Jeffrey, H. (2015). Hareketlilik, göç, güvensizlik. *İdealkent*, 15, 8–21.
- Delanty, G. (2004). *Avrupa'nın İcadı* (Çev: Hüsamettin İnaç). Adres Yayınları.
- Delegation of the European Union, to Turkey. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Türkiye'deki Mülteci Krizine Avrupa Birliği'nin Müdahalesi, <https://www.avrupa.info.tr/tr/turkiyedeki-multeci-krizine-avrupa-birliginin-mudahalesi-710> (Erişim Tarihi: 05.09.2021).
- Dobos, P. (2020). Communicating temporalities: The Orientalist unconscious, the European. *Political Geography*, 80, 1–10.
- Doğanay, Ü. & Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı Basında Suriyeli 'Mülteciler': Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gereçeklerinin İnşası. *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 143–184.
- Gallien, C. (2018). "Refugee Literature": What postcolonial theory has to say. *Journal of Postcolonial Writing*, 54(6), 721–726. [CrossRef]
- Aka, H. B., & Nişancı, E. (2015). Neo-oryantalizm ve Orta Doğu'yu anlamak. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 10–26. [CrossRef]
- İlboğa, M. (2014). Platon epistemolojisinde Episteme - Doxa ayrımı. *Turkish Studies*, 9(11), 283–294.
- Januzi, V. (2019). Refugee crisis or identity crisis: Deconstructing the European refugee. *Journal of Identity and Migration Studies*, 13(2), 117–147.
- Kurt, G. (2019). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Youtube'da Suriyeli Mültecilere Karşı Üretilen Nefret Söylemi Üzerine Bir Araştırma. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5 (1), 1-20. [CrossRef]
- Portwood-Stacer, L., & Berridge, S. (2014). Introduction: Feminism's travels across platform and place. *Feminist Media Studies*, 14(4) 695–695.
- Abbas, M.-S. (2019). Conflating the Muslim refugee and the terror suspect: Responses to the Syrian refugee "crisis" in Brexit Britain. *Ethnic and Racial Studies*, 42(14), 2450–2469. [CrossRef]
- Abrahms, M., Sullivan, D., & Simpson, C. (2017). Five myths about Syrian refugees separating fact from fiction. *Foreign Affairs*.
- Mülteciler Derneği. (2021). <https://multeciler.org.tr>. Retrieved from <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 05.09.2021).
- Ören, E. (2015). Neoliberal Yönetimsellik, Çalışma İlişkileri ve "Girişimci Özne". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(1), 155–169.
- Salim Kerboua, S. (2016). From orientalism to neo-orientalism: Early and contemporary constructions of Islam and the Muslim world. *Intellectual Discourse*, 24(1), 1–34.
- Samiei, M. (2010). Neo-orientalism? The relationship between the West and Islam in our globalised world. *Third World Quarterly*, 31(7), 1145–1160. [CrossRef]
- Şentöregil, A., & Paksoy Merve, F. (2011–2015). Türk basınında Suriyeli sığınmacılar: İlk beş yılın analizi. *Selçuk İletişim*, 2018, 237–256.
- Ramasubramanian, S., & Miles, C. (2018), Framing the Syrian refugee crisis: A comparative analysis of Arabic and English news sources. *International Journal of Communication*, 12, 4488–4506.
- Tuastad, D. (2003). Neo-Orientalism and the new barbarism thesis: Aspects of symbolic violence in the Middle East conflict(s). *Third World Quarterly*, 24(4), 591–599. [CrossRef]
- UNHCR. (2021). <https://www.unhcr.org/tr>. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedekimulteciler-ve-siginmacilar> (Erişim Tarihi: 05.09.2021)
- UNHCR. (2018). <https://www.unhcr.org/tr>. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/24189-dunyadaki-insanlarin-1i-yerinden-edilmis-durumda-unhcr-kuresel-egilimler-raporu.html> (Erişim Tarih: 02.03.2018).

Extended Summary

This article aims to examine the effects of the developments on the political field, which were announced to the international public as the “Arab Spring” but quickly turned into an environment of deep internal turmoil and conflict, causing an unprecedented wave of migration and human mobility since World War II. The central axis of this study will be established around the refugee issue. The most apparent effect of the intense human mobility and migration wave, which is reflected in the political field and current politics, is severe xenophobia and opposition to “Middle Eastern Muslims,” which manifests itself as a new type of racism, especially in Western societies.

In the light of these determinations, the political dimensions of the humanitarian crisis will be examined in two primary and six subsections, especially around the theme of identity construction.

In the first part, the East in the West, and in the second part, the East in the East will be analyzed using critical discourse analysis and hermeneutic methods through the representation of the refugee in the press, cinema, literature, political rhetoric, and social language.

In the first part, the context of the changing identities of Europe in the post-Cold War period and the emergence of the refugee as an essential factor in the formation of European identity politics will be analyzed with a critical eye to the description of the “refugee crisis” isolated from the changing identity discourses which appear to be the mainstream at most research, and in European discourse. Discourse analysis will be used to reveal the discursive pragmatic functionality of the secreted meanings of the allegories and tropes that dominate the representation of refugees. For this, the forms of reflection of orientalism and neo-orientalism in discourse will be applied.

In the second part, we will try to reveal how the East makes a discursive contribution to the West-centered reconstruction of its own identity. In particular, the explanations of refugees about their own problems and the approach to the refugee and crisis process reflected in the media organs of Eastern countries will be examined with a hermeneutic method.